

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE BONO VIDUITATIS

LIBER SEU EPISTOLA ¹

AD JULIANAM VIDUAM.

VIDUAS HIC DOCET ET EXHORTATUR. PRIMUM DOCENDO PROBAT
SANCTÆ VIDUITATIS PROFESSIONEM NUPTIIS ANTEPONENDAM;
NUPTIAS TAMEN SECUNDAS, IMO ET TERTIAS ET QUOTAS-
LIBET LICITAS ESSE, NEC UNQUAM MALAS : ET NUBENTES
QUIDEM POST VOTUM VIDUAS SIVE VIRGINES MERITO DAMNARI,
IPSAS AUTEM EARUM NUPTIAS NEC HABERI PRO ADULTERIIS,
NEC DIRIMI OPORTERE. MERITA VIDUARUM EX IP SO ROBORE
CONTINENTIÆ AC PIETATIS PENSARI VULT, IDEOQUE BIVI-
RAM UNIVIRÆ VIDUÆ ALIQUANDO JURE PRÆFERRI DEMONS-
TRAT. POSTEA EXHORTANDO MONET JULIANAM, UT IMPRIMIS
CONTINENTIAM SUAM BENEFICIO DEI TRIBUAT, CAVEATQUE
AB « SERMONCULIS, QUI SERPERE COEPERUNT, » HOMINUM
QUORUNDAM INIMICORUM GRATIÆ CHRISTI. JUBET UT SUUM
OMNE STUDIUM CUM FILIA VIRGINE ET CUM SOCRU VIDUA
IMPENDAT AD PLACENDUM DEO : DELICIAS SPIRITALES
HABEANT CARNALIUM DELICICIARUM LOCO; ET FAMAM DENI-
QUE SUAM CUSTODIRE NON NEGLIGANT.

Augustinus episcopus, servus Christi, servorumque
Christi, religiosæ famulæ Dei Julianæ in Domino
dominorum salutem.

I. NE petitioni tuæ et in Christo dilectioni diutius essem
debitor promissionis meæ, arripui utcumque inter alias

¹ Scripta forte circa annum 414.

urgentissimas occupationes meas de professione sanctæ Viduitatis aliquid ad te scribere : quoniam et præsentem me rogando onerasti, et cum tibi hoc non potuissem negare, sæpe meum promissum litteris flagitasti. In quo sane opere nostro cum aliqua legeris ad tuam vel ad vestram, quæ simul in Christo vivitis, personam minime pertinere, nec admonitioni vitæ vestræ proprie necessaria, non ideo debetis superflua iudicare. Istæ quippe litteræ, quamvis ad te, non tamen tantummodo tibi scribendæ fuerunt : sed ut aliis per te quoque prodessent, non utique a nobis negligendum fuit. Quidquid ergo hîc inveneris, quod vobis necessarium vel nunquam fuerit, vel jam non sit, et tamen aliis esse perspexeris, nec habere te pigeat, nec dare legendum; ut et tua charitas sit utilitas aliorum.

II. Cum igitur in omni quæstione quæ ad vitam morisque pertinet, non sola doctrina, verumetiam exhortatio sit necessaria; ut doctrina quid agendum sit noverimus, exhortatione autem excitemur, ne pigeat agere quod agendum esse jam novimus : quid ego amplius te doceam, quam id quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, « Ne audeamus » sapere plus quam oportet sapere : » sed « Sapiamus, » ut ipse ait, ad temperantiam, sicut unicuique Deus par- » titus est mensuram fidei¹. » Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi Doctoris exponere, et de iis quod Dominus dederit disputare.

III. Ait itaque Apostolus, doctor gentium, vas electionis : « Dico autem innuptis et viduis, bonum esse » illis, si sic permanserint, sicut et ego². » Hæc verba ita intelligenda sunt, ut non existimemus viduas non oportere innuptas dici, quia nuptias videntur expertæ : innuptarum enim nomine illas significat, quæ non sunt nuptiis

¹ Rom. XI, 3. — ² I Cor. VII.

alligatæ, sive fuerint, sive non fuerint. Quod alio loco aperit, ubi ait : « Divisa est mulier innupta et virgo¹. » Quando utique et virginem adjungit, quid mulierem innuptam, nisi viduam vult intelligi? Unde etiam deinceps uno innuptæ nomine professionem utramque complectitur dicens : « Quæ innupta est, sollicita est ea quæ sunt Do- » mini, quomodo placeat Domino : quæ autem nupta » est, sollicita est ea quæ sunt mundi, quomodo placeat » viro². » Innuptam certe non eam tantum intelligi voluit, quæ nunquam nupsit; sed etiam eam quæ nuptiarum vinculo per viduitatem liberata, nupta esse destitit : nam ideo et nuptam non dicit, nisi eam quæ virum habet; non etiam eam quæ habuit, et non habet. Quapropter vidua omnis innupta est : sed quia non omnis innupta vidua est, sunt enim et virgines, ideo hîc utrumque posuit, ubi ait : « Dico autem innuptis et viduis : » tanquam diceret : « Quod dico innuptis, non eis solis dico quæ virgines sunt, sed etiam eis quæ viduæ sunt : » Bonum » esse illis, si sic permanserint, sicut et ego. »

IV. Ecce est bonum tuum ei bono comparatum, quod dicit Apostolus suum, si fides adest, imo quia fides adest. Brevis est ista doctrina, nec ideo contemnenda, quia brevis : sed ideo facilius et charius tenenda, quia in brevitate non vilis. Non enim quaecumque bonum hîc commendaret Apostolus, quod fidei nuptiarum sine ulla ambiguitate præposuit. Quantum autem bonum habeat nuptiarum fides, id est, Christianarum et religiosarum conjugatarum, hinc intelligi potest, quod cum de fugienda fornicatione præciperet, ubi utique et conjugatos alloquebatur : « Nescitis, inquit, quia corpora vestra membra sunt » Christi³? » Tantum ergo bonum est fidelis conjugii, ut etiam ipsa membra sint Christi. Hoc autem bono quo-

¹ I Cor. VII, 34. — ² Ibid. — ³ Id. VI, 19.

niam melius est bonum continentiae vidualis, non hac professione id agitur, ut aliquid plus sit catholica vidua quam membrum Christi; sed ut meliorem quam conjugata locum habeat inter membra Christi. Dicit quippe idem Apostolus: « Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eosdem actus habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra; habentes dona diversa secundum gratiam quae data est nobis¹. »

V. Ideo etiam cum moneret conjugatos, ne debito carnalis commixtionis fraudarent invicem; et per hoc alter eorum negato sibi debito conjugali, per intemperantiam suam tentatus a Satana, in fornicationem prolaberetur: « Hoc autem dico, inquit, secundum veniam, non » secundum imperium. Volo autem omnes homines esse » sicut me ipsum. Sed unusquisque proprium donum » habet a Deo, alius quidem sic, alius vero sic². » Vides etiam conjugalem pudicitiam et thori christiani matrimonialem fidem donum esse, et hoc a Deo: ut illud quod ultra liberorum procreandorum necessitatem modum concumbendi aliquatenus concupiscentia carnalis excedit, non nuptiarum sit hoc malum, sed veniale sit propter nuptiarum bonum. Non enim de conjugio, quod copulatur liberorum procreandorum causa, et fide pudicitiae conjugalis, et indissolubili, quandiu ambo vivunt, matrimonii sacramento, quae omnia bona sunt; sed de illo immodico carnis usu, qui in infirmitate conjugum agnoscitur, et interventu boni nuptialis ignoscitur, ait Apostolus: « Secundum veniam dico, non secundum imperium. » Item cum dicit: « Mulier alligata » est, quandiu vir ejus vivit; quod si mortuus fuerit vir » ejus, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino:

¹ Rom. xii, 4-6. — ² 1 Cor. vii, 6, 7.

» beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum » consilium¹: » satis ostendit beatam esse in Domino etiam post mortem viri iterum nubentem fidelem, sed in eodem Domino viduam beatioram: hoc est, ut Scripturarum non tantum verbis, verumetiam exemplis loquar, beatam esse Ruth, sed Annam beatioram.

VI. Quapropter hoc primum oportet ut noveris, bono quod elegisti non damnari secundas nuptias, sed inferius honorari. Nam sicut bonum sanctae virginitatis, quod elegit filia² tua (11), non damnat unas nuptias tuas; sic nec viduitas tua cujusquam secundas. Hinc enim maxime Cataphrygarum ac Novatianorum haereses tumuerunt, quas buccis sonantibus, non sapientibus, etiam Tertullianus inflavit, dum secundas nuptias tanquam illicitas maledico dente concidit, quas omnino licitas Apostolus sobria mente concedit. Ab hac sanitate doctrinae, nullius indocti, nullius docti disputatione movearis: nec ita extollas bonum tuum, ut quod malum non est tanquam malum crimineris alienum: sed tanto magis gaude de tuo bono, quanto magis vides non tantum illo devitari mala, sed quaedam bona etiam superari. Mala sunt enim adulterium vel fornicatio. Ab his autem illicitis valde longe est, quae voti libertate se obstrinxit, et sibi etiam licita ne liceant, non imperio legis, sed concilio charitatis effecit. Et bonum est pudicitia conjugalis, sed melius bonum est continentia vidualis. Hoc ergo melius illius boni submissione honoratur: non illud bonum melioris hujus laude damnatur.

VII. Quod autem Apostolus, cum caelibum et innuptiarum commendaret fructum, quia cogitant quae sunt Domini, quomodo placeant Deo, subjecit et ait: « Hoc autem » ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis inji-

¹ 1 Cor. vii, 39. — ² Demetrias.

» ciam, id est, non ut vos cogam; sed ad id quod honestum est¹: » non quia in nuptiarum bonum honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum conjugale: alioquin etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, nec Novatiani, nec disertissimus eorum astipulator Tertullianus turpes ausus est dicere. Sed quemadmodum cum ait: « Dico autem in nuptiis et » viduis, bonum esse illis si sic permanserint²: » utique bonum posuit pro meliore, quoniam omne quod bono comparatum melius dicitur, etiam hoc procul dubio bonum est; nam quid est aliud quod ita dicitur melius, nisi quod magis bonum est; nec ideo consequenter eum sensisse arbitramur malum esse si nupserint, quoniam dixit: « Bonum esse illis si sic permanserint: » ita etiam cum ait: « Sed ad id quod honestum est; » non matrimonium turpe esse monstravit, sed quod honesto erat honestius, generalis honesti nomine commendavit. Quia honestius quid est, nisi quod magis honestum est? Magis autem honestum utique honestum est. Aperte quippe declaravit hoc esse bono illo melius, ubi ait: « Qui dat » nuptum, benefacit; et qui non dat nuptum, melius » facit³: » et hoc illo beato beatius ubi ait: « Beatior » autem erit, si sic permanserit⁴. » Sicut ergo bono melius et beato beatius, sic honesto honestius est, quod honestum voluit appellare. Absit enim ut turpe sit unde loquens apostolus Petrus ait: « Viri, uxoribus vestris tan- » quam vasi infirmiori et subjecto tribuite honorem quasi » coheredibus gratiae⁵. » Et illas alloquens, subditas esse viris suis exemplo Saræ adhortatur: « Nam sic quaedam, » inquit, sanctæ mulieres, quæ in Deum sperabant, or- » nabant se, obsequentes viris suis: quomodo Sara obe-

¹ 1 Cor. vii, 35. — ² Ibid. 8. — ³ Ibid. 38. — ⁴ Ibid. 40. — ⁵ 1 Petr. iii, 7.

» diebat Abrahæ, dominum illum vocans, cujus factæ » estis filiæ benefacientes et non timentes ullam perturbacionem¹. »

VIII. Unde et illud quod de in nupta Paulus apostolus dixit: « Ut sit sancta et corpore et spiritu², » non sic accipiendum est, quasi nupta fidelis et casta, et secundum Scripturas subdita viro, non sit sancta corpore, sed tantummodo spiritu. Fieri enim non potest, ut sanctificato spiritu, non sit sanctum etiam corpus, quo sanctificatus utitur spiritus. Sed ne cuiquam nos potius argumentari, quam hoc divino eloquio probare videamur; quoniam Petrus Saram commemorans: « Sanctæ, inquit, mulie- » res; » tantummodo non ait, « Et corpore³: » illud ejusdem Pauli consideremus, ubi prohibens fornicationes ait: « Nescitis quia corpora vestra membra sunt » Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra » meretricis? Absit⁴. » Audeat ergo aliquis dicere membra Christi sancta non esse: aut audeat a membris Christi fidelium conjugatarum corpora separare. Unde etiam paulo post ait: « Corpus vestrum templum in vo- » bis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo: et non estis » vestri; empti enim estis pretio magno⁵. » Corpus fidelium et membra Christi esse dixit, et templum Spiritus sancti, ubi profecto utriusque sexus fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptæ, ibi et in nuptæ; sed distinctæ meritis, et tanquam membris membra prælata, quorum tamen neutra sint a corpore separata. Quod igitur de in nupta loquens ait: « Ut sit sancta et corpore et spiritu: » ampliorem in nuptiarum et in corpore et in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptiarum omni sanctificatione privavit.

¹ 1 Petr. iii, 5, 6. — ² 1 Cor. vii, 34. — ³ 1 Petr. iii, 5. — ⁴ 1 Cor. vi, 15. — ⁵ Ibid. 19, 20.

IX. Disce itaque bonum tuum, imo memento quod didicisti, bonum tuum plus laudari, quia est aliud bonum quo sit hoc melius, quam si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud malum esset, aut omnino non esset. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent, si soli essent et alia minoris honoris membra non essent. In cœlo ipso sua luce sol lunam superat, non vituperat: et stella ab stella differt in gloria¹, non disidet in superbia. Ideo « Fecit Deus omnia, et ecce bona » valde²: » non tantum bona, sed etiam valde; non ob aliud, nisi quia omnia. Nam et per singula opera dicebatur: « Vidit Deus quia bonum est³. » Ubi autem « omnia » nominata sunt, additum est « valde: » et dictum est: « Vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona » valde. » Meliora enim quædam singula quam alia singula, sed meliora simul omnia quam quælibet singula. Christi itaque doctrina sana in ejus corpore sanam te faciat per ejus gratiam, ut id quod aliis melius habes in corpore et spiritu, idem ipse spiritus tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat inscienter.

X. Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem, cum illa bis nupserit, hæc uno viro cito viduata diu vixerit, continuo etiam te meliorem putes esse quam Ruth. Alia quippe prophetis temporibus sanctarum foeminarum dispensatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiscentia compellebat, ut propagaretur populus Dei, in quo præmitterentur Prophetæ Christi: cum et ipse populus per ea quæ in figura contingebant in illis, sive in iis qui scirent, sive in iis qui illa nescirent, nihil aliud esset quam propheta Christi, ex quo nasceretur etiam caro Christi⁴. Ut ergo ille populus propagaretur,

¹ 1 Cor. xv, 41. — ² Gen. i, 31. — ³ Ibid. 10. — ⁴ 1 Cor. x, 11.

maledictus habebatur per legis sententiam qui non suscitarer semen in Israël¹. Unde et sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, sed pietate pariendi; ut rectissime credantur coitum non fuisse quæsituræ si proles posset aliter provenire. Et viris usus plurimarum vivarum concedebatur uxorum: cujus rei non concupiscentiam carnis, sed providentiam generationis fuisse causam illud ostendit, quod sicut viris sanctis habere plures uxores vivas, non ita etiam sanctis foeminis licebat misceri maritis pluribus vivis; quoniam tanto essent turpiores, quanto magis appeterent unde non essent foecundiores. Proinde sancta Ruth, cum semen quale illo tempore necessarium fuit in Israël non haberet, mortuo viro quæsitum alterum de quo haberet. Hac itaque bis conjugata ideo Anna univira vidua beatorum fuit, quia et prophetissa Christi esse meruit: quam credendum est, etiamsi filios nullos habuit, quod quidem Scriptura reticendo reliquit incertum, eo spiritu prævidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere et parvulum: unde merito etiam sine filiis, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusavit; quia noverat jam tempus esse, quo Christo non officio pariendi, sed studio continendi, nec conjugalibus foetandis visceribus, sed castificandis vidualibus moribus, melius serviretur. Si vero etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semen, unde Christus carnem fuerat habiturus, et huic scientiæ nubendo exhibuit ministerium, non audeo jam dicere beatiorem fuisse Annæ viduitatem quam illius foecunditatem,

II. Tu autem quæ et filios habes, et in eo sæculi fine vivis, quo jam tempus est non mittendi lapides, sed colligendi; non amplectendi, sed continendi ab amplexu²;

¹ Deut. xxv. — ² Eccle. iii, 5.

cum clamet Apostolus: « Hoc autem dico, fratres, tempus breve est, reliquum est ut et qui habent uxores, » tanquam non habentes sint ¹: » profecto si secundas nuptias appetisses, nullum prophetiæ vel legis obsequium, nullum prolis saltem carnale desiderium, sed solius incontinentiæ fuisset indicium. Fecisses enim quod ait Apostolus, cum dixisset: « Bonum esse illis si sic permanserint, sicut et ego: » continuo quippe addidit: « Quod si se non continent, nubant; malo enim eas » nubere quam uri ². » Hoc enim dixit, ut effrenatæ libidinis malum non præcipitaretur in turpitudinem flagitiorum, cum exciperetur honestate nuptiarum. Gratias autem Domino, quoniam peperisti quod esse noluisti, et virginitas prolis tuæ compensavit dispendium virginitatis tuæ. Nam diligenter interrogata doctrina christiana, et primas nuptias jam isto tempore, nisi incontinentia sit impedimento, contemnendas esse respondet; qui enim dixit: « Si se non continent, nubant: » potuit dicere: Si filios non habent, nubant; si post resurrectionem prædicationemque Christi, quando jam omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignendorum tanta suppetit copia, tale officium esset ex carne filios propagare, quale primis temporibus fuit. Et quod alibi dicit: « Volo igitur juniores res nubere, filios procreare, matresfamilias esse ³: » nuptiarum bonum apostolica sobrietate et auctoritate commendat; non procreandi officium etiam eis, quæ continentiam bonum capiunt, tanquam ad obsequelam legis imponit. Denique cur hoc dixerit, pandit, cum adjungit et dicit: « Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia; jam enim quædam conversæ sunt retro » post Satanam ⁴: » ut his verbis ejus intelligamus, eas quas nubere voluit, melius potuisse continere quam nu-

¹ 1 Cor. vii, 29. — ² Ibid. 8, 9. — ³ 1 Tim. v, 14. — ⁴ Ibid. 15.

bere; sed melius nubere quam retro post Satanam ire; id est, ab illo excellenti virginalis vel vidualis castitatis proposito, in posteriora respiciendo, cadere et interire. Proinde quæ se non continent, nubant, antequam continentiam profiteantur, antequam Deo voveant: quod nisi reddant, jure damnantur. Alio quippe loco de talibus dicit: « Cum enim in deliciis egerint, in Christo nubere » volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt ¹; » id est, voluntatem ad nuptias a proposito continentiam deflexerunt. Irritam quippe fecerunt fidem, qua prius voverant, quod perseverantia implere noluerunt. Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum: sed in populo Dei fuit aliquando legis obsequium; nunc est infirmitatis remedium, in quibusdam vero humanitatis solatium. Filiorum quippe procreationi operam dare, non canino more per usum promiscuum foeminarum, sed honesto ordine conjugali, non est in homine improbandus affectus: etiam ipsum tamen laudabilius transcendit et vincit cœlestia cogitans animus christianus.

XII. Sed quoniam, sicut ait Dominus, « Non omnes » capiunt verbum hoc ¹: » quæ potest ergo capere, capiat; et quæ se non continet, nubat: quæ non coepit, deliberet; quæ aggressa est, perseveret: nulla adversario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio. In conjugali quippe vinculo si pudicitia conservatur, damnatio non timetur: sed in viduali et virginali continentia, excellentia muneris amplioris expetitur; qua expetita et electa et voti debito oblata, jam non solum capessere nuptias, sed etiamsi non nubatur, nubere velle damnable est. Nam ut hoc demonstraret Apostolus, non ait: « Cum in deliciis egerint, in Christo » nubunt; sed,

¹ 1 Cor. v, 11, 12. — ² Matth. xix, 11.

« Nubere volunt : habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt¹ : » etsi non nubendo, tantum volendo : non quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ judicantur, sed damnatur propositi fraus, damnatur fracta voti fides, damnatur non susceptio a bono inferiore, sed ruina ex bono superiore : postremo damnantur tales, non quia conjugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ primam fidem irritam fecerunt. Quod ut breviter insinuaret Apostolus, noluit eas dicere habere damnationem, quæ post amplioris sanctitatis propositum nubunt ; (non quia non damnantur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur :) sed cum dixisset : « Nubere volunt ; » continuo addidit : « Habentes damnationem. » Et dixit quare : « Quoniam priorem fidem irritam fecerunt : » ut voluntatem quæ a proposito cecidit, appareat esse damnatam, sive subsequantur nuptiæ, sive desint.

XIII. Proinde qui dicunt talium nuptias non esse nuptias, sed potius adulteria, non mihi videntur satis acute ac diligenter considerare quid dicant : fallit eos quippe similitudo veritatis. Quia enim conjugium Christi dicuntur eligere quæ christiana sanctitate non nubunt, hinc argumentantur quidam dicentes : Si viro suo vivo quæ alteri nubit, adultera est, sicut ipse Dominus in Evangelio definivit² ; vivo ergo Christo, cui mors ultra non dominatur, quæ conjugium ejus elegerat, si homini nubit, adultera est³. Qui hoc dicunt, acute quidem moventur ; sed parum attendunt hanc argumentationem quanta rerum sequatur absurditas. Cum enim laudabiliter etiam vivente viro ex ejus consensu continentiam foemina Christo voveat, jam secundum istorum rationem nulla hoc facere debet, ne ipsum Christum, quod sen-

¹ 1 Tim. v, 11, 12. — ² Matth. xix, 9. — ³ Rom. vi, 9.

tire nefas est, adulterum faciat, cui vivente marito nubit. Deinde cum primæ nuptiæ melioris sint meriti quam secundæ, absit ut sanctarum viduarum iste sit sensus, ut Christus eis videatur quasi secundus maritus. Ipsum enim habebant et antea, quando viris suis fideliter serviebant subditæ, non carnaliter, sed spiritaliter virum : cui Ecclesia ipsa, cujus membra sunt, conjux est ; quæ fidei, spei, charitatis integritate, non in solis virginibus sanctis, sed etiam in viduis et conjugatis fidelibus, tota virgo est. Universæ quippe Ecclesiæ, cujus illa omnia membra sunt, Apostolus dicit : « Aptavi vos uni viro » virginem castam exhibere Christo⁴. » Novit autem ille conjugem virginem sine corruptione foetare, quem in ipsa etiam carne potuit mater sine corruptione procreare. Fit autem per hanc minus consideratam opinionem, qua putant lapsarum a sancto proposito foeminarum, si nupserint, non esse conjugia, non parvum malum, ut a maritis separentur uxores quasi adulteræ sint, non uxores ; et cum volunt eas separatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, cum suis uxoribus vivis alteras duxerint.

XIV. Quapropter non possum quidem dicere, a proposito meliore lapsas, si nupserint, foeminas, adulteria esse, non conjugia : sed plane non dubitaverim dicere, lapsus et ruinas a castitate sanctiore, quæ vovetur Domino, adulteriis esse pejores. Si enim, quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat marito ; quanto gravius offenditur, cum illi ipsi non servatur fides in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum ? Cum enim quisque non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vovit ; tanto magis fraudati voti

⁴ 2 Cor. xi, 2.

auget iniquitatem, quanto minus habuit vovendi necessitatem. **H**æc ideo disputo, ne arbitreris vel secundas nuptias **crimen** esse, vel quascumque nuptias, cum sint nuptiæ, **malum** esse. Non itaque illas abs te damnatas velis esse, **sed** spretas. Bonum ergo continentiae vidualis **luculentius** decet, cum pro illo vovendo et profitendo possunt **contemnere** foeminae quod et libet et licet. Sed post voti **professionem** perseveranter frenandum et vincendum **est** quod libet, quia jam non licet.

XV. **D**e tertiis et de quartis et de ultra pluribus nuptiis solent **homines** movere quaestionem. Unde ut breviter respondeam, nec ulla nuptias audeo damnare, nec eis **verecundiam** numerositatis auferre. Sed ne cuiquam brevitatis **hujus** responsionis meae forte displiceat, uberius **disputantem** reprehensorem meum audire paratus sum. Fortassis **enim** affert aliquam rationem, quare secundae nuptiæ **non** damnentur, tertiæ damnentur. Nam ego, sicut in **exordio** sermonis hujus admonui, non audeo plus sapere **quam** oportet sapere¹. Quis enim sum, qui putem **definiendum**, quod nec Apostolum video definisse? Ait enim: « **Mulier** alligata est, quando vir ejus vivit. » Non dixit, **primus**, aut **secundus**, aut **tertius**, aut **quartus**: sed, « **Mulier**, inquit, alligata est, quando vir ejus vivit: **si** autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est; cui vult **nubat**, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic **permanserit**². » Quid huic sententiæ, quantum ad hanc **rem** attinet, addi vel detrahi possit, ignoro. Deinde ipsum **quoque** Apostolorum ac nostrum Magistrum et **Dominum** audio Sadducæis respondentem, cum proposuissent **mulierem** non univiram vel biviram, sed, si dici **potest**, septiviram, in resurrectione cujus futura esset **uxor**. Increpans enim eos, ait: « Erratis, non scien-

¹ Rom. xii, 3. — ² 1 Cor. vii, 39.

tes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim nec nubent, nec uxores ducent: non enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei⁴. » Eorum itaque resurrectionem commemoravit, qui resurgent ad vitam, non qui resurgent ad poenam. Potuit ergo dicere: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei; in illa enim resurrectione multinubæ istæ esse non poterunt: deinde addere, quia nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipsam, ut videmus, tot maritorum mulierem ulla suæ sententiæ significatione damnavit. Quapropter nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties voluerit, viris mortuis nubat foemina: nec ex meo corde præter Scripturæ sanctæ auctoritatem quotaslibet nuptias audeo condemnare. Quod autem dico univiræ viduæ, hoc dico omni viduæ: Beatior eris, si sic permanseris.

XVI. Nam et illud non insipienter proponi solet, ut dicat qui potest, quænam vidua meritis præferenda sit, utrum univira, quæ cum vixisset, diutius cum marito, filiis procreatis salvisque viduata, continentiam professæ est; an ea quæ adolescentula intra duos annos amissis duobus viris, nullis ad consolationem extantibus liberis, continentiam Deo vovit, et in ea perseverantissima sanctitate consenuit? Hic se exercent, si possunt, disputando, et nobis aliquid demonstrando, qui de numero virorum, non de ipsius continentiae viribus pensant merita viduarum. Si enim dixerint, illi biviræ illam univiram esse præferendam, nisi attulerint specialem aliquam rationem vel auctoritatem, profecto invenientur virtuti animi non majorem virtutem animi, sed carnis felicitatem antepone. Ad felicitatem quippe carnis pertinuit, et diu cum viro vivere, et filios procreare. Sed si

⁴ Matth. xxii, 29, 30.

non eam ob hoc præponunt, quia filios habuit; idipsum certe quod diu cum viro vixit, quid aliud quam carnis felicitas fuit? Meritum porro Annæ illius eo maxime commendatur, quia cum tam cito extulisset virum, per prolixam ætatem suam diu cum carne confligit, et vicit. Sic enim scriptum est: « Et erat Anna prophetissa filia Pha-
 » nuël, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis,
 » et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua,
 » et hæc vidua usque ad annos octoginta-quatuor, quæ
 » non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus
 » serviens nocte ac die¹. » Vides quemadmodum sancta
 vidua non solum eo prædicatur quod univira fuerit, ve-
 rumetiam quod paucos annos cum marito vixerit a vir-
 ginitate sua, et vidualis continentię munus usque ad
 tantam senectutem tanta pietatis servitute perduxerit.

XVII. Constituamus igitur ante oculos nostros viduas tres, habentes singula eorum quæ huic inerant omnia: unam ponamus univiram, cui desit et tanta prolixitas viduitatis, quod diu cum marito vixerit, et tantum studium pietatis, quod non ita jejuniis et obsecrationibus serviat: alteram, quæ post prioris mariti brevissimam vitam, etiam secundum cito amiserit, et diuturna ætate sit vidua, sed etiam ipsa non tantam det operam jejuni-
 rum et obsecrationum religiosissimæ servituti: tertiam, quæ non solum duos viros habuerit, sed etiam cum am-
 bobus singillatim, vel cum aliquo eorum diutius vixerit, et posteriore ætate viduata, in qua quidem si nubere voluisset, posset et filios procreare, susceperit continentiam vidualem; sed plus intenta in Deum, plus sit sollicita quæ illi placeant actitare, die ac nocte sicut Anna jeju-
 niis et obsecrationibus serviens. Si contendatur quænam istarum sit meritis potior, quis non videat in hoc certa-

¹ Luc. II, 36, 37.

mine palmam dandam esse majori ferventiorique pietati? Ita et si tres aliæ constituantur, quibus illorum trium bina insint, singula desint: quis dubitet eas meliores fore, quibus præpollentius fuerit in suis bonis duobus pia humilitas, ut alta sit pietas.

XVIII. Nulla quidem istarum sex viduarum tuæ normæ adæquatur. Tu enim si hoc votum ad senectutem usque perduxeris, omnia tria potes habere, quibus Annæ meritum excelluit. Nam et unum virum habuisti, et non diu tecum vixit in carne: ac per hoc si exhibueris obedientiam verbis Apostoli dicentis: « Quæ autem vere vidua
 » est et desolata, speravit in Dominum, et persistit in
 » orationibus nocte ac die; » atque illud quod sequitur sobria vigilantia devitaveris, « Quæ autem in deliciis agit,
 » vivens mortua est¹: » omnia illa tria bona quæ Annæ fuerunt, et tua erunt. Tibi autem sunt et filii, quos forte illa non habuit: nec ideo laudanda es, quia eos habes, sed quia pie nutrire atque educare studeas. Ut enim tibi nascerentur, fecunditatis; ut vivant, felicitatis est; ut autem sic instituantur, voluntatis et potestatis. In illis tibi homines gratulentur, in hoc te imitentur. Anna per prophetiam scientiam cognovit apud matrem virginem Christum, te evangelica gratia fecit matrem virginis Christi. Illa itaque sancta virgo, quam Christo volentem et penitentem obtulistis, vidualibus aviæ matrisque meritis addidit aliquid de merito virginali. Non enim nihil inde habetis, quæ hanc habetis: et in illa estis, quod in vobis non estis. Nam ut sancta virginitas adimeretur nubentibus vobis, ideo factum est, ut nasceretur ex vobis.

XIX. Hæc itaque de meritis diversis conjugatarum diversarumque viduarum hoc Opere non disputarem, si id quod ad te scribo, tibi tantummodo scriberem. Sed

¹ I Tim. v, 5, 6.